

پندارها و پاسخها:

نقدی بر تفسیر روح المعانی

در زمینه آیات مربوط به

اهل بیت علیهم السلام

مسعود فکری

انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام

فکری، مسعود، ۱۳۴۶ -

پندارها و پاسخها: نقدی بر تفسیر روح المعانی در زمینه آیات مربوط به اهل بیت (ع) /

نویسنده مسعود فکری. - تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۳.

۳۶۸ ص. - (انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)) ۲۵

ISBN 964-7746-14-8 : ۳۳۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما.

کتابنامه: ص. ۳۵۵ - ۳۶۸ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. آلوسی، محمود بن عبدالله، ۱۲۱۷ - ۱۲۷۰ ق. روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و

السیع المثانی -- نقد و تفسیر. ۲. تفاسیر اهل سنت -- قرن ۱۳ ق. -- نقد و تفسیر.

الف. آلوسی، محمود بن عبدالله، ۱۲۱۷ - ۱۲۷۰ ق. روح المعانی فی تفسیر

القرآن العظیم و السیع المثانی. فارسی. شرح. ب. دانشگاه امام صادق (ع). ج. عنوان.

د. عنوان: نقدی بر تفسیر روح المعانی در زمینه آیات مربوط به اهل بیت.

ه. عنوان: روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السیع المثانی. فارسی. شرح.

۱۳۸۳ ۸۴/۹۰/۸۱/۵/۹۷ BP ۲۹۷/۱۷۲۴

کتابخانه ملی ایران ۱۵۵۱۱ - ۸۳ م

پندارها و پاسخها:

نقدی بر تفسیر روح المعانی در زمینه آیات مربوط به اهل بیت (ع)

مسعود فکری

انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام

چاپ اول - ۱۳۸۴

۱۰۰۰ نسخه

۳۳۰۰۰ ریال

شابک: ۸ - ۱۴ - ۷۷۴۶ - ۹۶۴

چاپ و صحافی: ناقوس

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

تهران - بزرگراه شهید چمران - پل مدیریت - صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵

تلفن: ۸۳۷۰۱۴۲ و ۸۰۹۴۰۰۱-۵ دورنگار: ۸۰۹۴۹۱۵

فهرست اجمالی

عنوان	صفحه
فهرست اجمالی	۵
فهرست تفضیلی	۷
مقدمه	۱۹
فصل اول: کلیات	۲۵
فصل دوم: آیات مربوط به امامت خاصه در دیدگاه آلوسی	۷۹
فصل سوم: آلوسی و فضائل اهل بیت (ع)	۲۴۷
فصل چهارم: اعتراف آلوسی به فضائل اهل بیت (ع)	۳۳۳
خاتمه	۳۵۱
کتابنامه	۳۵۵

فهرست تفصیلی

صفحه	عنوان
۵	فهرست اجمالی
۷	فهرست تفصیلی
۱۹	مقدمه
۲۵	فصل اول: کلیات
۲۷	۱-۱. آلوسی و روح المعانی
۲۷	۱-۱-۱. آلوسی کیست
۲۸	۲-۱-۱. نسب آلوسی
۳۰	۳-۱-۱. آثار و تألیفات او
۳۲	۴-۱-۱. انگیزه نگارش «تفسیر روح المعانی»
۳۳	۵-۱-۱. نوع تفسیر
۳۶	۶-۱-۱. موضوعات مطرح شده در این تفسیر
۳۷	۷-۱-۱. اشکالهای آلوسی بر شیعه
۳۹	۸-۱-۱. شیوه طرح این اشکالها
۴۰	۹-۱-۱. تاریخ نقد و اشکال بر عقاید شیعه
۴۲	۱۰-۱-۱. نقل قولهای آلوسی از اهل بیت(ع)
۴۵	۱۱-۱-۱. مهم ترین اشکال بر تفسیر آلوسی
۵۰	۱۲-۱-۱. عدم تتبع علمی نویسنده و ذکر مطالب ناصحیح
۵۶	۱۳-۱-۱. رعایت ادب: مهم ترین ویژگی نویسندگی
۵۷	۲-۱. بحثی درباره شأن نزول

- ۱-۲-۱. سبب نزول ۵۷
- ۲-۲-۱. معنای سبب نزول ۵۸
- ۳-۲-۱. تعریف سبب نزول ۵۹
- ۴-۲-۱. کتابهای نوشته شده در باره سبب نزول ۵۹
- ۵-۲-۱. اهمیت شناخت سبب نزول و فواید آن ۶۰
- ۶-۲-۱. انواع سبب نزول ۶۳
- ۷-۲-۱. قاعده جری ۶۶
- ۸-۲-۱. معنای شأن نزول ۶۸
- ۹-۲-۱. نزول آیات در باره افراد ۶۹
- ۱۰-۲-۱. دسته بندی آیات نازل شده در شأن اهل بیت (ع) ۷۲
- ۱۱-۲-۱. پیشینه بحث ۷۳
- فصل دوم: آیات مربوط به امامت خاصه در دیدگاه آلوسی ۷۹
- ۱-۲. آیه مباهله ۸۱
- ۱-۱-۲. شعر عبدالمنعم فرطوسی پیرامون آیه ۸۱
- ۲-۱-۲. نقل داستان توسط آلوسی ۸۲
- ۳-۱-۲. نقد شیوه نقل ۸۳
- ۴-۱-۲. استدلال شیعه از زبان آلوسی ۸۳
- ۵-۱-۲. نخستین پندار ۸۴
- ۶-۱-۲. پاسخ ۸۵
- ۷-۱-۲. دیدگاه اهل لغت ۸۸
- ۸-۱-۲. دلیل سید رضی ۹۰
- ۹-۱-۲. دیدگاه ائمه (ع) در تفسیر این واژگان ۹۱
- ۱۰-۱-۲. خطابه‌های پیامبر (ص) در مورد علی (ع) با لفظ «نفس» ۹۲

- ۱۱-۱-۲. نظر برخی از مفسران و دانشمندان اهل سنت ۹۴
- ۱۲-۱-۲. بیانی از علی(ع) ۹۶
- ۱۳-۱-۲. پنداری دیگر ۹۷
- ۱۴-۱-۲. پاسخ ۹۷
- ۱۵-۱-۲. پنداری دیگر ۹۸
- ۱۶-۱-۲. پاسخ ۹۸
- ۱۷-۱-۲. اشکال برابری میان علی(ع) و پیامبر(ص) ۱۰۰
- ۱۸-۱-۲. امامت: استعداد ذاتی یا مقید به زمان ۱۰۳
- ۱۹-۱-۲. اعتراف ضمنی ۱۰۴
- ۲۰-۱-۲. اثبات فضیلت در آیه ۱۰۵
- ۲۱-۱-۲. تأیید سند حدیث ۱۰۶
- ۲۲-۱-۲. نظری به منابع اهل سنت ۱۰۶
- ۲-۲. آیه ولایت ۱۰۸
- ۱-۲-۲. شعر حسان بن ثابت ۱۰۸
- ۲-۲-۲. نقل نزول آیه ۱۰۹
- ۳-۲-۲. استدلال شیعه ۱۱۰
- ۴-۲-۲. اشکال اول ۱۱۰
- ۵-۲-۲. ملاحظات بر سخنان آلوسی ۱۱۱
- ۶-۲-۲. پاسخ دوم ۱۱۲
- ۷-۲-۲. انواع حصر ۱۱۲
- ۸-۲-۲. دیدگاه دیگر مفسران ۱۱۴
- ۹-۲-۲. پاسخ ۱۱۶
- ۱۰-۲-۲. پاسخی دیگر ۱۲۰
- ۱۱-۲-۲. پنداری دیگر ۱۲۰

- ۱۲-۲-۲. اجماع در باره نزول آیه ۱۲۱
- ۱۳-۲-۲. راویان نزول آیه ۱۲۲
- ۱۴-۲-۲. کتابهایی که روایات نزول آیه را برای امام علی (ع) نقل کرده‌اند ۱۲۷
- ۱۵-۲-۲. نگاهی به روایت عکرمه ۱۳۰
- ۱۶-۲-۲. پژوهشی پیرامون کلمه «ولی» ۱۳۱
- ۱۷-۲-۲. نتیجه استنباط معانی دیگر واژه «ولی» در آیه ۱۳۴
- ۱۸-۲-۲. قرائن پیش و پس از این آیه ۱۳۶
- ۱۹-۲-۲. اشتراک آیات قبلی و بعدی با این آیه ۱۳۷
- ۲۰-۲-۲. برداشت از حصر ۱۳۹
- ۲۱-۲-۲. چهارمین پندار ۱۴۱
- ۲۲-۲-۲. پاسخ ۱۴۲
- ۲۳-۲-۲. مفهوم رکوع در آیه ۱۴۳
- ۲۴-۲-۲. رابطه مفهوم صدقه و زکات در آیه ۱۴۵
- ۲۵-۲-۲. پنداری دیگر ۱۴۷
- ۲۶-۲-۲. گواهی بر شخصیت معنوی امام علی (ع) ۱۴۸
- ۲۷-۲-۲. پنداری دیگر ۱۴۹
- ۲۸-۲-۲. آخرین سخن آلوسی در تفسیر آیه ۱۵۱
- ۲۹-۲-۲. پاسخ ۱۵۲
- ۳۰-۲-۲. اعتراف آلوسی ۱۵۳
- ۳۱-۲-۲. نشانه‌های دیگر در تفسیر آیه ۱۵۳
- ۳-۲. آیات مربوط به رخداد غدیر ۱۵۵
- ۱-۳-۲. آیه اکمال ۱۵۶
- ۱-۱-۳-۲. آیا شیعه تنها نقل‌کننده روایت شأن نزول آیه است ۱۵۷
- ۲-۱-۳-۲. گفتار علامه امینی ۱۵۸

- ۲-۳-۲. آیه تبلیغ ۱۵۹
- ۲-۳-۲-۱. سخنان آلوسی ۱۶۰
- ۲-۳-۲-۲. روایات او در باره غدیر ۱۶۱
- ۲-۳-۲-۳. بزرگان عامه و حدیث نزول آیه در واقعه غدیر ۱۶۴
- ۲-۳-۲-۴. حدیث غدیر ۱۶۵
- ۲-۳-۲-۵. سخنان محققان در باره سند غدیر ۱۶۶
- ۲-۳-۲-۶. مؤلفان کتابهایی پیرامون غدیر ۱۶۸
- ۲-۳-۲-۷. راویان و ناقلان حدیث غدیر ۱۶۹
- ۲-۳-۲-۸. مورخان و غدیر ۱۷۰
- ۲-۳-۲-۹. محدثان و غدیر ۱۷۱
- ۲-۳-۲-۱۰. مفسران و حدیث غدیر ۱۷۲
- ۲-۳-۲-۱۱. متکلمان و حدیث غدیر ۱۷۳
- ۲-۳-۲-۱۲. لغت‌شناسان و حدیث غدیر ۱۷۳
- ۲-۳-۲-۱۳. پنداری نابه‌جا ۱۷۳
- ۲-۳-۲-۱۴. کوچک نشان دادن واقعه غدیر ۱۷۴
- ۲-۳-۲-۱۵. روزه عید غدیر ۱۷۶
- ۲-۳-۲-۱۶. عدم نقل حدیث غدیر در صحیحین ۱۷۷
- ۲-۳-۲-۱۷. استدلال به حدیث غدیر ۱۷۷
- ۲-۳-۲-۱۸. معنای واژه ولی در قرآن ۱۸۰
- ۲-۳-۲-۱۹. ویژگی کلمات مترادف ۱۸۱
- ۲-۳-۲-۲۰. آیا اولویت در محبت در حدیث قابل تصور است ۱۸۳
- ۲-۳-۲-۲۱. قرائن فهم حدیث ۱۸۶
- ۲-۳-۲-۲۲. برداشت محققان اهل سنت از این حدیث ۱۸۸
- ۲-۳-۲-۲۳. قرینه‌ای آشکار ۱۹۰

- ۱۹۴ ۲-۳-۲۴. سخنان دیگری از پیامبر(ص) در این زمینه
- ۱۹۵ ۲-۳-۲۵. حکم عقل
- ۱۹۶ ۲-۳-۲۶. پنداری دیگر
- ۱۹۷ ۲-۳-۲۷. قرینه حدیث
- ۱۹۷ ۲-۳-۲۸. پاسخ
- ۱۹۸ ۲-۳-۲۹. احتمالی دیگر
- ۲۰۱ ۲-۳-۳۰. قصیده سید حمیری
- ۲۰۱ ۲-۳-۳۱. پاسخ
- ۲۰۲ ۲-۳-۳۲. اعتراف به فضیلت علی(ع)
- ۲۰۳ ۲-۳-۳۳. پاسخ
- ۲۰۴ ۲-۳-۳۴. توجیه ناقص
- ۲۰۷ ۲-۳-۳۵. پیامبر(ص) مأمور به تبلیغ چه بوده‌اند
- ۲۱۲ ۳-۳-۳. آیه سؤال
- ۲۱۳ ۱-۳-۳-۲. نظر آلوسی
- ۲۱۳ ۲-۳-۳-۲. شبهه از کیست
- ۲۱۴ ۳-۳-۳-۲. ناقلان شأن نزول آیه
- ۲۱۵ ۴-۳-۳-۲. دقتی مهم
- ۲۱۶ ۴-۲. آیه تطهیر
- ۲۱۶ ۱-۴-۲. منظور از بیت
- ۲۱۷ ۲-۴-۲. پاسخ به آلوسی با توجه به سیاق آیات
- ۲۱۸ ۳-۴-۲. پاسخ به آلوسی با توجه به روایت معارض
- ۲۲۰ ۴-۴-۲. نظر دیگر آلوسی
- ۲۲۰ ۵-۴-۲. مراد از اهل در آیه
- ۲۲۲ ۶-۴-۲. گذری بر سخنان آلوسی

- ۲۲۴ ۷-۴-۲. نقد سخنان او
- ۲۲۷ ۸-۴-۲. تخصیص آیه به علی، زهرا، حسن و حسین (ع)
- ۲۲۸ ۹-۴-۲. «رجس»
- ۲۲۹ ۱۰-۴-۲. اشکال در عصمت
- ۲۳۳ ۱۱-۴-۲. نظر مفسران اهل سنت
- ۲۳۴ ۱۲-۴-۲. بررسی آیه مورد استشهد آلوسی
- ۲۳۷ ۱۳-۴-۲. پنداری دیگر
- ۲۳۷ ۱۴-۴-۲. پاسخ
- ۲۴۰ ۱۵-۴-۲. پنداری دیگر
- ۲۴۴ ۱۶-۴-۲. نظری به منابع اهل سنت
- ۲۴۵ ۱۷-۴-۲. یادآوری
- ۲۴۷ فصل سوم: آلوسی و فضائل اهل بیت (ع)
- ۲۴۹ ۱-۳. آیاتی که آلوسی در ذیل آنها به استدلال می‌پردازد
- ۲۴۹ ۱-۱-۳. آیه اول، آیه برائت
- ۲۵۰ ۱-۱-۱-۳. نظر آلوسی
- ۲۵۳ ۲-۱-۱-۳. نظری بر گفتار او
- ۲۵۵ ۳-۱-۱-۳. آیا ابلاغ پیام توسط حضرت امیر (ع) به دلیل عادت عرب بود
- ۲۵۷ ۴-۱-۱-۳. توجه به مضمون کلام پیامبر (ص)
- ۲۵۹ ۲-۱-۳. آیه «انما انت منذر ولکل قوم هاد»
- ۲۵۹ ۱-۲-۱-۳. تفسیر آلوسی
- ۲۶۱ ۲-۲-۱-۳. منابع حدیث
- ۲۶۱ ۳-۲-۱-۳. صحت حدیث
- ۲۶۵ ۴-۲-۱-۳. نظری به مفهوم آیه

- ۳-۱-۳. آیه «فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون» ۲۶۶
- ۳-۱-۳-۱. ذکر حدیث توسط مفسران اهل سنت ۲۶۷
- ۳-۱-۳-۲. نتیجه آیه ۲۷۰
- ۳-۱-۴. آیه «وأت ذا القربی حقہ» ۲۷۱
- ۳-۱-۴-۱. پاسخ ۲۷۲
- ۳-۱-۴-۲. سخن از مکی بودن این سوره ۲۷۲
- ۳-۱-۵. آیه «لستخلفنهم فی الارض» ۲۷۳
- ۳-۱-۵-۱. ملاحظه‌ای در پیام آیه ۲۷۵
- ۳-۱-۶. آیه «لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودة فی القربی» ۲۷۸
- ۶-۱-۱-۱. مصداق «قربی» ۲۸۲
- ۳-۱-۶-۲. مصداق آیه علی، فاطمه و فرزندان (ع) هستند ۲۸۵
- ۳-۱-۶-۳. دسته دوم: روایاتی که به «اهل بیت» و یا «آل» اشاره دارد ۲۸۶
- ۳-۱-۶-۴. پنداری دیگر ۲۹۰
- ۳-۱-۶-۵. نظری به مفهوم آیه ۲۹۴
- ۳-۱-۶-۶. پاسخ ۲۹۵
- ۳-۱-۶-۷. آیا هر محبتی اطاعتی به دنبال دارد ۲۹۷
- ۳-۱-۶-۸. رابطه میان اطاعت و پیشوایی ۲۹۸
- ۳-۱-۷. آیه «و یطعمون الطعام علی حبّه مسکیناً و یتیماً و اسیراً» ۲۹۹
- ۳-۱-۷-۱. تفسیر این آیات در نگاه آلوسی ۳۰۰
- ۳-۱-۷-۲. آیا این خبر ساختگی است ۳۰۲
- ۳-۱-۷-۳. اشکال مکی یا مدنی بودن سوره ۳۰۵
- ۳-۱-۷-۴. عموم آیه پذیرفتنی است ۳۰۶
- ۳-۲. آباتی که آلوسی بدون استدلال، تفسیر آنها را در باره اهل بیت (ع) رد می کند ۳۰۷
- ۳-۲-۱. آیه اول: «و کذلک جعلناکم امّةً وسطاً» ۳۰۷

- ۳-۲-۲. آیه دوم: «فسوف یأتی الله بقوم یحبهم و یحبونه» ۳۰۸
- ۳-۲-۳. آیه سوم: «کونوا مع الصادقین» ۳۰۹
- ۳-۲-۴. آیه چهارم: «قل بفضل الله و برحمته فبذلک فلیفرحوا» ۳۱۰
- ۳-۲-۵. آیه پنجم: «أفمن کان علی ینة من ربه ویتلوہ شاهد منه» ۳۱۱
- ۳-۲-۵-۱. صحت معنوی حدیث ۳۱۳
- ۳-۲-۶. آیه ششم: «ضرب الله مثلا کلمة طيبة» ۳۱۳
- ۳-۲-۷. آیه هفتم: «إن الذین امنوا و عملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن ودا» ... ۳۱۵
- ۳-۲-۸. آیه هشتم: «و انی لنفاز لمن تاب و امن و عمل صالحاً ثم اهتدی» ۳۱۷
- ۳-۲-۸-۱. توجه به عام بودن آیه ۳۱۸
- ۳-۲-۸-۲. اشکال در تفسیر حدیث ۳۰۸
- ۳-۲-۹. آیه نهم: آیه انذار ۳۱۹
- ۳-۲-۹-۱. امانتداری در نقل ۳۲۰
- ۳-۲-۹-۲. نقل کنندگان حدیث انذار ۳۲۱
- ۳-۲-۹-۳. مفاد حدیث ۳۲۱
- ۳-۲-۱۰. آیه دهم: «و کل شیء احصیناه فی امام مبین» ۳۲۲
- ۳-۲-۱۱. آیه یازدهم: «و کفی الله المؤمنین القتال» ۳۲۳
- ۳-۲-۱۱-۱. مفهوم حدیث ۳۲۴
- ۳-۲-۱۲. آیه دوازدهم: «اولئک هم خیر البریة» ۳۲۵
- ۳-۲-۱۲-۱. پاسخ ۳۲۶
- ۳-۲-۱۲-۲. پندار آلوسی ۳۲۸
- ۳-۲-۱۳. آیه سیزدهم: «ولتسلن یومئذ عن النعم» ۳۳۰
- ۳-۲-۱۳. پاسخ ۳۲۸

- فصل چهارم: اعتراف آلوسی به فضائل اهل بیت (ع) ۳۳۳
- مقدمه ۳۳۵
- ۱-۴. فضایل خاص ۳۳۵
- ۱-۱-۴. آیه اول: «الذین ینفقون اموالهم باللیل و النهار» ۳۳۵
- ۱-۲-۴. آیه دوم: «و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله» ۳۳۶
- ۱-۳-۴. آیه سوم: «ان الله یرزق من یشاء بغير حساب» ۳۳۶
- ۱-۴. آیه چهارم: «و اذ یمکر بک الذین کفروا» ۳۳۷
- ۱-۵. آیه پنجم: «اجعلتم سقایة الحاج و عمارة المسجد الحرام» ۳۳۸
- ۱-۶. آیه ششم: «الذین امنوا و تطمئن القلوبهم بذكر الله» ۳۳۹
- ۱-۷. آیه هفتم: «و من عنده علم الكتاب» ۳۳۹
- ۱-۸. آیه هشتم: «و افر اهلك بالصلوة» ۳۴۰
- ۱-۹. آیه نهم: «فی بیوت اذن الله ان ترفع» ۳۴۰
- ۱-۱۰. آیه دهم: «من المؤمنین رجال صدقوا» ۳۴۱
- ۱-۱۱. آیه یازدهم: «و الذی جاء بالصدق و صدق به» ۳۴۱
- ۱-۱۲. آیه دوازدهم: «مرج البحرین یتقیان» ۳۴۱
- ۱-۱۳. آیه سیزدهم: «و السابقون السابقون اولئک المقربون» ۳۴۲
- ۱-۱۴. آیه چهاردهم: «یا ایها الذین امنوا اذا ناجیتم الرسول» ۳۴۳
- ۱-۱۵. آیه پانزدهم: «فانه هو مولاہ و جبریل و صالح المؤمنین» ۳۴۳
- ۱-۱۶. آیه شانزدهم: «و تعیها اذن واعیة» ۳۴۴
- ۱-۱۷. دو نکته مهم ۳۴۴
- ۲-۴. فضایل مشترک ۳۴۶
- ۱-۲-۴. آیه اول: «أفمن وعدناه وعداً حسناً» ۳۴۶
- ۲-۲-۴. آیه دوم: «أفمن شرح الله صدره للإسلام» ۳۴۶
- ۲-۳-۴. آیه سوم: «ووقفهم انهم مسؤولون» ۳۴۷

- ۴-۲-۴. آیه چهارم: «ام نجمل المتقين كالفجار» ۳۴۷
- ۴-۲-۵. آیه پنجم: «ام حسب الذين اجترحوا السيئات» ۳۴۷
- ۴-۲-۶. آیه ششم: «فى قلوبهم الايمان و ايدهم بروح منه» ۳۴۸
- ۴-۲-۷. آیه هفتم: «ان الذين اجرموا كانوا من الذين امنوا يضحكون» ۳۴۸
- ۴-۲-۸. آیه هشتم: «الا الذين امنوا و عملوا الصالحات و تواصلوا بالحق» ۳۴۹
- ۴-۲-۹. آیه نهم: «انا اعطيناك الكوثر» ۳۴۹

..... خاتمه ۳۵۱

..... کتابنامه ۳۵۵

40160

www.ketab.ir

«... فبشر عباد* الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه اولئك الذين هداهم الله و اولئك هم اولوا الالباب» (زمر/۱۷-۱۸).

از زمانی که بشر افکار و نظریات خود را تحریر کرد و از آنها مجموعه‌های منظمی فراهم آورد که به صورت کتاب، اثر و تألیف، در اختیار دیگران قرار بگیرد، یک انقلاب و تحول علمی به وقوع پیوست و آن نقد و بررسی نظرات و دیدگاهها بود. شاید به درستی نتوان تاوینخی برای نقد و تحلیل اندیشه و باورهای انسان مشخص کرد؛ زیرا از آن زمان که هر فرد، فکر خود و آنچه را از دریچه اندیشه خود می‌دیدید، ابراز کرد، در مقابل افکار موافق و مخالف قرار گرفت؛ اما شکل مدون نقد، از زمانی پدیدار شد که کتابها و نوشته‌ها، در بین جوامع ظهور یافت. نویسندگانی که در لابه‌لای سطور و خطوط کتابها و نوشته‌ها، شاهد مطالبی بر خلاف دیدگاههای خود و فرآورده‌های اندیشه خویش بودند، قلم به دست گرفته، گاهی در فضایی بسته از تعصب فکری و گاهی در دشت وسیع آزاداندیشی، مطالب خود را در کفه دیگر ترازوی مقایسه نهادند و با این سنجش خود، یکی را برگزینند. روشن است که نقد و تحلیل محتوای نوشته‌های دیگران، هرگز به معنای برتری عقیده یک فرد نیست بلکه نمودار حیات علمی آن جامعه است. گاهی افرادی گفته‌های پیشینیان را با احترام، تلقی به قبول کرده، چون آنان تقدم در علم دارند، جرئت کاوش در گفته و ادله آنها را به خود نمی‌دهند. دیری نخواهد پایید که پژوهشگران چنین جامعه‌ای همچون طوطیان، تکرارکننده مطالب گذشتگان خواهند شد و سخن جدیدی در عرصه علم و دانش آن جامعه ظهور نخواهد یافت. اصولاً زمانی که آدمی حق انتخاب نداشته باشد و مزایا و مضرات، محاسن و معایب چیزی را در نظر نگیرد، نمی‌تواند بهترین را انتخاب کند. چه بسیار مطالب علمی که در گفتگوها، پرسشها و پاسخها و نقد و تحلیلها روشن و کشف شده است؛ به

همین سبب، قرآن مجید بندگانی را که سخنان را بشنوند و بهترین آن را پیروی کنند، بشارت می‌دهد: «... فبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَعْمُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ...» (زمر/۱۷-۱۸) و چون اینان با انتخاب بهترین سخن، راه حق را می‌یابند، هدایت‌یافتگان و اندیشمندان واقعی‌اند؛ «...اولئك الذين هداهم الله و اولئك هم اولوا الالباب» (زمر/۱۸).

مفهوم و ضرورت نقد

نقد در لغت یعنی «تمییز الدرهم و اخراج الزيف منها»^۱ (جدا کردن درهمها و خارج کردن قلابها)، به عبارتی نقد، ارزیابی، بررسی و شناسایی کردن، زیور و کردن، عیبها را نمایاندن و پنهان را آشکار یافتن است و «نَقْدُ الْكَلَامِ: اظهر ما به من العيب»^۲ کلامی را نقد کرد؛ یعنی آن عیبی که داشت آشکار کرد. از همین جا، نقد و شماتت از هم جدا می‌شود که شماتت از کینه بر می‌خیزد و به انتقام می‌انجامد، اما نقد از طلب، شناخت و سنجش مایه می‌گیرد و به باروری و زمینه‌سازی رشد می‌رسد. ضرورت انتخاب، ضرورت نقد را به همراه می‌آورد و باعث می‌شود که طرحها در جلوه نقد آفریده شود و به اهل جستجو ارمغان شود. اما مهم‌ترین نکته در نقد، دوری از تعصب و تنگ‌نظری است؛ پرتگاهی که ارزش تحقیق را به فنا و نیستی سوق می‌دهد، تحجر است. این نوشتار سعی بر آن دارد کلام اندکی را از یک مفسر به بوته نقد و تحقیق بگذارد که حقایقی را روشن کند و مقدمه‌ای باشد که جرئت نقد منابع پیشین و داوری در خصوص آنها در هر پژوهشگری ایجاد شود که البته این تلاش را خالی از عیب و نقصان نمی‌دانیم. نقد یک حرکت در مسیر سنگلاخی است و با تمام بحثهای دیگر تفاوت بارزی دارد و آن تلاش برای رفع موانع و مشکلات برای رسیدن به مطلوب است که هم حرکت و هم دفاع را با هم آمیخته است و امروز جامعه ما در کنار همه فعالیت‌های علمی نیاز فراوانی به بازنگری آثار پیشینان دارد که مطالب عمیق آنان را بارور کند و نقایص احتمالی آن را بر طرف سازد و در اختیار تشنگان علم و دانش قرار دهد.

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۴.

۲. ع صاد، روش نقد، مقدمه، انتشارات هجرت.

در همین راستا، سالها قبل به مناسبتی «تفسیر روح المعانی» را مطالعه کردم و به آیاتی برخورد کردم که به گونه‌ای به مباحث امامت ارتباط داشت و چون نگرش و تفسیر آلوسی را نقدپذیر یافتیم، تصمیم به نگارش اثر حاضر گرفتیم که مقدمه‌ای بر نقد تفسیر روح المعانی به شمار می‌آید. در این مجموعه آیاتی را که مؤلف تفسیر، بررسی و در ذیل آن اظهار نظر کرده است، انتخاب کرده و ضمن بازگویی نظر او، به نقد و تحلیل آن پرداخته‌ام. قبل از ورود به آیات، بخشی را به عنوان مدخل بحث در دو مبحث: آلوسی و تفسیر او و پژوهشی پیرامون شأن نزول آورده، آن گاه آیاتی را که مستقیماً بحث از امامت خاصه دارد، در چهار مبحث ارائه کرده‌ام. در فصل سوم، آیاتی را که فضایل اهل بیت (ع) و به طور غیرمستقیم امامت را اشاره می‌کند، در دو مبحث، با توجه به استدلال یا عدم استدلال او گردآوری کرده‌ام. در این زمینه یادآوری ضروری است:

الف. ضمن نقد مطالب آلوسی فقط در جنبه سلبی به بحث پرداخته‌ام، اما اثبات و جنبه دلالت این آیات و آنچه می‌توان از آنها استفاده کرد، خود نیازمند پژوهش دیگری است؛

ب. در بیان مباحث سعی بر اختصار است که در حد امکان از حجم کتاب کاسته شود؛

ج. در نقل مطالب و روایات، عمده اتکا بر منابع اهل سنت بوده است و در موارد نادری هم به منابع شیعه مراجعه شده است؛

د. برای تبیین مسائل مختلف این نقد، به کتابهای مختلفی مراجعه شده است و فقط نام برخی از آنها که در این نگارش مورد استناد قرار گرفته، در کتابنامه آمده است.

در پایان به آستان پیشوایان دین و اهل بیت گرامی پیامبر (ص) که با عنایات خود توفیق خداوندی را در نگارش این مجموعه فزونی بخشیدند، عرض ارادت و احترام دارم و از خداوند برای همه کسانی که در راه نشر و گسترش معارف بلند الهی می‌کوشند، به ویژه اساتید و معلمان گذشته و حال خویش، توفیق بیشتر را خواهانم. امید آنکه به اشارت ارباب خرد بتوانم در برطرف کردن کاستیهای این مختصر، که عاری از نقص و ناراستی نیست، بکوشم.